

umírá; Drakem unesená; Dračí svatba; Porození draka; Drakem milovaná – posvěcená; Dívka vítězí nad drakem; Souboj dvou draků; Souboj hrdiny s drakem; Drak únosce; Souboj draka se svatým; Pronásledování draka a Přechytračení draka. Z tohoto uvedeného přehledu je dobře patrné, že jednotlivé lidové příběhy a písně včetně balad byly většinou rozčleněny podle funkcí draků, popřípadě jejich obětí či soupeřů. Výjimku tvoří geograficky pěvně lokalizované skupiny příběhů. Každá ze zmíněných kapitol obsahuje nejméně jednu ukázkou folklorní tvorby, která je doplněna o všechny podstatné pasportizační údaje pro případný další odborný zájem. Ve stejném duchu jsou konstruovány i oba další oddíly. Antologie je doplněna ilustracemi, na konci pak seznamem pramenů a literatury.

Jedním z oprávněných požadavků dnešní doby je vhodnou a srozumitelnou formou zpřístupňovat výsledky vědeckých bádání širší veřejnosti. Způsoby, jak se tím vyrovnat, jsou různé, bulharští kolegové zvolili, podle mého názoru, velmi vhodnou kombinaci odborného třídění látky (včetně komentářů) a působení vlastního folklorního textu. Publikaci tedy lze číst jako odbornou záležitost, pokud nahlédneme na text jako celek, ale i jako popularizační vydání vybraných folklorních záznamů, když se soustředíme jen na ně. Tato cesta, tedy konstruování publikace pro dvouúrovňové čtení, se jeví i do budoucna jako perspektivní. Recenzovanou antologii proto hodnotím velmi pozitivně, neboť její dopad na vědeckou i laickou veřejnost je výrazný, aniž by se autoři museli uchýlovat k nějakým zkratkám či povrchnostem.

Jaroslav Otčenášek (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Hana Jadrná Matějková, „Neznalé“ báby a „vzdělaní“ lékaři? Konstrukce (ideální) porodní báby a strategie vytváření autority ve spisech autorek a autorů raně novověkých porodnických příruček z německojazyčných oblastí. Lidové noviny, Praha 2016, 190 s.–

Publikace je přepracovanou verzí stejnojmenné dizertační práce obhájené na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, jejíž vydání umožnila finanční podpora udělená MŠMT ČR v rámci

Institucionálního rozvojového plánu FF UPO.

Spor mezi lékaři a porodními asistentkami jako výsledek sporu o kompetence mezi lékaři (akademicky vzdělanými), chirurgy (řemeslně

vzdělanými) a porodními bábami, je aktuální i dnes. Započal v raném novověku, kdy lékaři a chirurgové začali pronikat do zcela ženské oblasti – porodnictví. Na hledání jeho kořenů upozornilo v posledním desetiletí hned několik výstav (ČL 104, 2017, 4, s. 519–522) a rezonuje s tématy zkoumanými na přelomu tisíciletí: dějiny těla jako jedno z témat dějin každodennosti, genderová studia v interdisciplinární perspektivě a dějiny žen. Autorka se zabývá analýzou spisů tří německých raně novověkých pišících porodních bab a komparuje je s díly německých lékařů a chirurgů vzniklými v téže době a určenými pro porodní báby jako učebnice. Za cíl si vytyčila vysledovat strategie při vytváření obrazu porodní báby, jejím etablování na poli „vědeckého“ oboru a při ustanovování vlastní autority na půdě raně novověkého porodnictví. Časově ukotvila téma do druhé poloviny 17. až první poloviny 18. století, geograficky do oblasti Svaté říše římské národa německého a území dnešního Švýcarska; stranou zájmu byla ponechána habsburská monarchie. Přínosná pro etnology je bohatá cizojazyčná literatura a prameny, které autorka studovala zejména z fondů v knihovně Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu. Donedávna vnímané dějiny medicíny (též gynekologie a porodnictví) jako „lineární sled objevů a vynálezů velkých mužů“ vyvrací zejména zahraniční historická produkce a ukazuje, že situace nebyla tak přímočará. Porod

v raném novověku byl vnímán a prožíván různě, v jeho popředí stály kulturní a sociální aspekty (rituály, zvyky apod.) a jeho dějiny jsou tedy „mnohotvárnou historií kulturních řádů a sociálních praktik“. Mezi ženami-porodními bábami a muži-porodníky docházelo v různých situacích k různým způsobům vyjednávání pozic, různým druhům konfliktů, ale i k případům spolupráce a vzájemné tolerance.

Autorka v závěrech uvádí, že k porodnickým příručkám sledovaného období lze přistupovat jako k literárnímu žánru zabývajícímu se reprezentací a sebeprezentací autorek a autorů a pišící porodní báby jsou odbornou literaturou často označovány jako spojovník mezi ženskou a mužskou porodnickou tradicí. S ženskou tradicí předávanou ústně a v podobě imitace činností z jedné generace porodních bab na druhou všechny tři autorky spojuje především důraz na praxi a z ní vyplývající zkušenost, která je založena na hmatovém vjemu (tedy co hmatá, nikoliv vidí), a to se výrazně odráží v textu a obrázcích jejich porodnických příruček. Druhý zásadní bod odrážející ženský přístup představuje postoj zaujímaný vůči rodiče. Ten je charakterizován respektem, pochopením, empatií a schopností vcítit se do jejich prožitků při porodu, stejně jako vnímáním bolesti. Třetí odlišností je, že příručky sepsané porodními bábami jsou prodchnuty hlubokou zbožností, již autorky částečně využívají

také k vlastní legitimizaci. Vzhledem k tomu, že se jedná o vzdělané ženy, uchylují se ve svých spisech k reprodukování způsobů budování autority, jež používají muži. K upevnění vlastního postavení využívají obvyklou dialogovou literární formu spisu, jež umožňuje demonstrovat převahu jejich znalostí a dále využívají standardního literárního topoi neznalé, nešikovné a násilnické porodní báby (vytvořeného na základě katalogu vlastností porodních bab), vůči kterému se vymezují. Líčí sebe samé jako jediné aktivní a nejkompetentnější pomocnice při porodu, uvádějí vlastní případy a zapojují otázky pro zkoušení porodních bab, jejichž praktické využívání by jejich autorky potvrdilo jako porodnické autority (s. 103–104).

Z analýzy mužských porodnických příruček vzniklých ve stejném období vyplynula především nutnost rozlišovat mezi texty vzešlými z pera univerzitně vzdělaných lékařů, kteří figurovali jako kontrolní a vzdělávací instituce porodních bab, ale většinou neměli praktické zkušenosti s asistencí u porodu a upřednostňovali teorii, a texty chirurgů (později používajících označení porodník), kteří asistovali zpočátku pouze u provedení císařského řezu na mrtvé ženě či vytažení mrtvého plodu z matčina těla, postupně však pronikali také k „přirozeným“ porodům. Příručky lékařů i chirurgů jsou založeny na zrakovém vjemu, který vyplývá z jejich anatomických znalostí a možností navštěvovat pitvy.

Mužské texty se zásadně liší od spisů porodních bab v přístupu k rodičce a komunikaci s ní. Důraz je kladen na zvládnutí porodní mechaniky a nikoliv na rodičku jako subjekt, popřípadě na možnosti medikace a použití nástrojů, které porodní báby nesměly používat. Často jsou v textech uváděny jen fragmenty těla, s nimiž lékař či chirurg pracuje, či přístup k rodičce jako k oběti, kterou je nutno zachránit. Zcela mizí obraz rodičky aktivně se podílející na porodním ději. Chybí i prvek soucítění a respektu.

V otázce hierarchizace teorie a praxe se od sebe lékaři a chirurgové zásadně liší, neboť chirurgové-porodníci podtrhují význam vlastní zkušenosti a praxe, pomocí níž se snaží etablovat jako hlavní porodnické autority. V jejich textech dochází k několikaúrovňovému vymezování se, a to jak vůči lékařům-teoretikům, tak vůči porodním bábám, jejichž denunziace byla v intencích intenzivnějšího konkurenčního boje vyhrocována, tak i vůči nově vytvořenému klišé špatného, necudného a brutálního chirurga-porodníka, které vzniklo obdobně jako u porodních bab na základě katalogu vlastností chirurga-porodníka.

Koncem 18. století už je systém vzdělávání a zkoušení porodních bab (alespoň ve městech) relativně ukotven a starý typ porodní báby začíná být nahrazován typem novým. Zatímco tradiční pomocnice při porodu byla v souladu s katalogy vlastností a požadavků na báby tradovanými

po staletí spíše starší a zkušená osoba, je cílem porodníků získávat pro své kurzy mladé adeptky bez předešlé praxe a zkušenosti, které lze formovat podle vlastních představ. Takto vyškolené mladé porodní báby jsou pak zcela vzdáleny tradičnímu obrazu svázanému s tímto povoláním, neznaří rituály, jež k období porodu patří, a nepřísluší jim kompetence, jež jsou s bábou starého typu pevně svázány. Naopak jsou nositelkami mužského porodnického diskurzu, který jim byl vštěpován během jejich vzdělávání, vychovávány k poslušnosti vůči mužským autoritám a nezanedbatelnou měrou se podílejí na vývoji směrem k „profesionalizaci“ porodnictví.

Přínosem práce pro etnologii je rozkrytí strategií při vymezování kompetencí porodních bab, chirurgů a lékařů, což se v českých zemích projevilo s určitým časovým posunem. Práce může být i návodem k uchopení problematiky kompetenčních sporů a rozkrytí strategií mezi léčiteli (napravovači kostí, bylináři, zaříkávači) a lékaři, chirurgy a lékárníky. Pozitivní by bylo rozkrytí strategií vymezování jejich pravomocí vůči chirurgům, lékařům a lékárníkům, neboť k jejich ukotvení do systému zdravotní péče nedošlo a otázka „léčitelů“ je aktuální i v dnešní době.

Dana Motyčková (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Jana Špačková (ed.), „Ve jménu šťastných zítřků!“ Kolektivizace na Voticku. Město Votice 2018, 80 s.–

Brožura, na níž se spolu s editorkou podíleli též Jiří Maršíček, Václav Šustr, Martin Tichý a Jana Zelenková, vyšla v souvislosti s otevřením stejnojmenné stálé expozice. Tato expozice je programově umístěna do nově zrekonstruovaného františkánského kláštera ve Voticích, do budovy, v níž v padesátých letech sídlily správní orgány tehdejšího votického okresu a kde byli krom jiného vyslýcháni Státní bezpečností „vesniční boháči“, neschopní platit státu vysoké předepsané dávky, a další osoby obviněné z protistátní činnosti. Vyšetřovací místnost, v níž nejednou tekla krev, je součástí současné ex-

pozice. Výběr shromážděných textových i fotografických dokumentů, tematicky uspořádaných podle jednotlivých soudních procesů, tvoří páteř expozice, z níž návštěvníka do slova mrazí. Doprovodná publikace přibližuje kolektivizaci na Voticku, jejíž průběh byl enormně násilný i v celozemském měřítku. Mohli bychom spekulovat, že k tomu vedla hospodářská zaostalost této vnitřní periferie středních Čech, ale stejně tak zdejší společenské klima a několik fanatických komunistických arivistů.

Výstavě a vydání publikace předcházely široce založený archivní